

лять комплекс показників індивідуального стилю педагогічної діяльності із негативним знаком, показники педагогічних здібностей з позитивним знаком і показники індивідуальних властивостей, що описують активність та емоційність викладача. На наш погляд, цей фактор також характеризує взаємну компенсацію недостатньо виражених стильових характеристик високо розвиненими здібностями і професійно значимими властивостями індивідуальності викладача.

У викладачів математики зі стажем 15-20 років до першого фактору з найбільшими факторними вагами ввійшли показники предметно-педагогічних здібностей і показники компонентів індивідуального стилю педагогічної діяльності. Даний фактор може бути проінтерпретований як прояв синергії у функціональних взаєминах предметно-педагогічних здібностей та індивідуального стилю педагогічної діяльності, що виражається у взаємній спрямованості здібностей і стилю на забезпечення успішності діяльності. Прояв цього типу функціональних взаємин також як і в інших групах пов'язаний із симптомокомплексом різнорівневих властивостей індивідуальності, які характеризують високу темпераментальну активність, адаптивність і силу особистості викладача [5; 9]. Другий фактор увібрав у себе з негативним знаком комплекс показників індивідуального стилю педагогічної діяльності і предметно-педагогічних здібностей і з позитивним – показники різнорівневих індивідуальних властивостей, таких як психодинамічна активність, екстраверсія, експресивність (фактор F), соціальна сміливість (фактор H). На наш погляд, зміст даного фактору може свідчити про компенсації щодо низького рівня розвитку предметно-педагогічних здібностей і стильових характеристик професійно значимими індивідуальними властивостями, за рахунок чого і забезпечується успішність діяльності. Третій фактор містить із позитивним знаком показники індивідуального стилю педагогічної діяльності і з негативним знаком – показники предметно-педагогічних здібностей, а також показники таких властивостей індивідуальності, як нейротизм, емоційна нестійкість (фактор C), тривожність (фактор O). Такий тип функціональних взаємин можна розглядати як прояв компенсації.

Висновки. Порівняння результатів факторного аналізу показує наявність у кожній групі двох типів функціональних взаємин предметно-педагогічних здібностей, індивідуального стилю педагогічної діяльності і властивостей індивідуальності: синергії і взаємної компенсації. Синергія проявляється у тому, що здібності, стиль та індивідуальність, що діють в одному напрямку, взаємно доповнюють і підсилюють один одного. Прояв цього типу функціональних взаємин у кожній групі пов'язаний з такими індивідуальними властивостями, як психодинамічна комунікативна і загальна активність, загальна

адаптивність, товариськість (фактор A), соціальна сміливість (фактор H). Крім того, у кожній групі виявлені специфічні особливості, що проявляються як у компонентному наборі показників професійних здібностей та індивідуального стилю педагогічної діяльності, так і в обумовленості їхніми індивідуальними властивостями. Наприклад, лише у групі молодих психологів та дефектологів прояв синергії пов'язаний із чутливістю (фактор I), у групі їх зрілих колег – із силою Я (фактор Q4), у групі зрілих математиків – зі спрямованістю на взаємодію. У групі зрілих викладачів гуманітарного напрямку виявлено специфічний варіант синергії, що проявляється у взаємному посиленні предметно-педагогічних здібностей та індивідуальних властивостей. Взаємна компенсація предметно-педагогічних здібностей і стилю проявляється у декількох варіантах:

відносно низький рівень розвитку предметно-педагогічних здібностей компенсується високим рівнем прояву стильових характеристик. Причому, якщо у групі молодих викладачів-гуманітаріїв даний варіант функціональних взаємин не пов'язаний з індивідуальними властивостями, то у групах зрілих психологів, дефектологів і математиків він опосередковується різними симптомокомплексами індивідуальних властивостей;

відносно низький рівень розвитку індивідуального стилю педагогічної діяльності компенсується високим рівнем розвитку предметно-педагогічних здібностей. Такий варіант взаємної компенсації сполучений з певними індивідуальними властивостями і проявляється у групі молодих викладачів математики;

відносно низький рівень розвитку предметно-педагогічних здібностей та індивідуального стилю педагогічної діяльності компенсується високим рівнем розвитку професійно значимих властивостей індивідуальності. Цей варіант функціональних взаємин виявлений у групі зрілих викладачів математики.

1. Аминов Н.А. Исследование педагогических способностей // Вопросы психологии. – 1996. – №1. – С.5-17. 2. Бакулин И.И. Психологические подходы в понимании сущности способностей // Журнал прикладной психологии. – 2002. – №3. – С.2-11. 3. Глуханюк Н.С. Психология профессионализации педагога. – Екатеринбург: Изд-во во Урал. гос. проф.-пед. ун-та, 2000. – 219 с. 4. Голубева Э.А. Дифференциальный подход к способностям и склонностям // Психологический журнал. – 1989. – № 4. – С.75-86. 5. Гоноболин Ф.Н. Психологический анализ педагогических способностей // Психология способностей. – М., 1962. – С.244-255. 6. Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий. – СПб: Питер, 2004. – 701 с. 7. Кадыров Б.Р. Способности и склонности: психофизиологическое исследование. – Ташкент: Изд-во Фан, 1990. – 108 с. 8. Крутецкий В.А., Баласова Е.Г. Педагогические способности, их структура, диагностика, условия формирования и развития. – М.: Прометей, 1991. – 112 с. 9. Кузьмина Н.В. Формирование педагогических способностей. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1961. – 97 с. 10. Максименко С.Д., Щербан Т.Д. Професійне становлення молодого вчителя. – Ужгород: Закарпаття, 1998.

Надійшла до редколегії 16.08.09

УДК 159.9.019

Н.М. Мась, здобувач

ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ

В статті розглянуті та проаналізовані провідні фактори, що обумовлюють формування оптимального рівня розвитку професійної компетентності майбутніх військових психологів під час навчання у ВВНЗ.

Ключові слова: професійна компетентність, військовий психолог, фактор.

In the article the primary factors which cause formation of an optimum level of development of professional competence of the future military psychologists during study at MEI are considered and analysed.

Keywords: professional competence, the military psychologist, the factor.

Вступ. Аналіз наукової літератури показав, що структура професійної компетентності майбутніх військових

психологів до кінця не визначена. Огляд підходів до

визначення структури професійної компетентності доводить наявність різних підходів до її визначення.

Досліджуючи проблеми визначення сутності компетентності, Дж. Равен визначає 37 її видів [4]. Звертає на себе увагу широка представленість у різноманітних видах компетентності категорій "готовність", "здатність", а також таких психологічних якостей, як "відповідальність", "впевненість". Автор вважає, що основними складовими компетентності є внутрішньо вмотивовані характеристики, які пов'язані з системою особистісних цінностей (ініціативність, лідерство, безпосередній інтерес до механізмів роботи організації, суспільства загалом, а також до роздумів про можливий вплив на неї саму); уявлення та очікування, пов'язані з механізмами функціонування суспільства та роллю людини в ньому (уявлення особистості про саму себе й про ту роль, яку вона сама відіграє у суспільстві)[4].

Таким чином, Дж. Равен розглядає компетентність як зв'язок між знаннями й ситуацією, як здатність знайти, застосувати знання та виконати дію для розв'язання проблеми.

Визначаючи характеристики компетентності, І.А. Зимня розрізняє такі її аспекти: мотиваційний (здатність до прояву компетентності), когнітивний (володіння знанням змісту компетентності), поведінковий (досвід прояву компетентності в різноманітних стандартних та нестандартних ситуаціях), ціннісно-смысловий (відношення до змісту компетентності та об'єкта її застосування), емоційний (емоційно-вольова регуляція процесу та результату прояву компетентності) [2]. У такій трактовці поняття компетентності її характеристики розглядаються в якості загальних орієнтовних критеріїв оцінки її змісту. Запропонована структура компетентності свідчить про складність її виміру та оцінки.

С.П. Архипова в якості складових компетентності пропонує певні характеристики. Згідно з її підходом, гностична чи когнітивна характеристика відображає наявність необхідних знань, обсяг та рівень яких є головною характеристикою компетентності. Регулятивний компонент дозволяє використовувати наявні знання для розв'язання різноманітних завдань у процесі життєдіяльності особистості. У свою чергу регулятивна характеристика містить у собі проєктивну й конструктивну складові, що проявляються в умінні прогнозувати й приймати ефективні рішення. Рефлексивно-статусний компонент дає право за рахунок визначення авторитетності діяти певним чином. Нормативна характеристика відображає коло повноважень у певній сфері діяльності [1].

Таким чином, у концепції С.П. Архипової професійна компетентність педагога розглядається як когнітивний компонент підсистем професіоналізму особистості й діяльності, сфера професійного ведення, коло розв'язуваних питань, система знань, яка постійно розширюється, дозволяє виконувати професійну діяльність з високою продуктивністю, діяти самостійно й відповідально.

Н.М. Лобанова у структурі професійної компетентності педагога виділяє професійно-змістовий, професійно-діяльнісний і професійно-особистісний компоненти [3]. Отже, сукупність цих складових компетентності є показником зрілості людини у професійній діяльності, спілкуванні, становленні особистості та індивідуальності професіонала.

Ю.В. Варданян трактує професійну компетентність психолога як складну систему внутрішніх психічних станів і властивостей особистості, готовність до виконання професійної діяльності і здатність виконувати для цього необхідні дії, виділяє в її структурі готовність теоретично і практично вирішувати професійні задачі, вміння

створювати, застосовувати та коригувати систему професійної діяльності [5].

А.О. Деркач аналізує такі основні складові професійної компетентності психолога, необхідні для його продуктивної діяльності, і такі що входять до акмеограми практичного психолога, як професійні знання, професійні вміння, професійні якості [6].

Таким чином, на основі теоретичного дослідження можна зробити висновки, що професійна компетентність майбутніх військових психологів це інтегративне особистісно – діяльнісне утворення, яке включає в себе мотиваційний, когнітивний, етично-професійний та операційний компоненти, які містять необхідні для виконання професійної діяльності військового психолога знання, уміння, професійно важливі якості, готовність використовувати теоретичні знання та практичний досвід для вирішення професійних завдань.

В ході експериментального дослідження ми спробували з'ясувати які фактори обумовлюють формування високого рівня професійної компетентності майбутніх військових психологів під час їх навчання у вищому військовому навчальному закладі.

У нашому дослідженні факторний аналіз використовувався для встановлення взаємозв'язку між різними шкалами наступних методик: методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса, методика діагностики мотивації до уникнення невдач Т. Елерса, методика діагностики ступеню готовності до ризику Шульберта, особистісний опитувальник Р. Кеттелла (№105), методика діагностики рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера за адаптацією Бажина Е.Ф., Голинкіної С.А., Еткінда А.М., методика "Таблиці Равена" (Шкала прогресивних матриць), методика діагностики вербальної креативності С. Медніка, методика діагностики рівня емпатійних здібностей В.В. Бойко, методика особистісного диференціала (ОД), тест-опитувальник самовідношення (В.В. Століна), спрямованість особистості Б. Басса, методика виявлення "Комунікативних та організаторських здібностей" (КОС-2) та показники рівня засвоєння знань за навчальними дисциплінами.

В результаті факторизації виділено основні фактори, що відображають структуру професійної компетентності майбутніх військових психологів.

Розглянемо факторну структуру професійної компетентності майбутніх військових психологів За допомогою діаграми "каменистого насипу" (Scree Plot) ми визначили, що найбільш інформативними є перші п'ять факторів, а саме: перший фактор пояснює 24,7%, другий – 17,5%, третій – 14,4%, четвертий – 10,23%, п'ятий – 10%. Загалом, п'ять факторів пояснюють 76,83% дисперсії. Факторна матриця з навантаженнями на фактори наведена в таблиці 1.

Основна частина. На основі результатів, що наведені в таблиці 1. стає очевидним, що на формування професійної компетентності майбутніх військових психологів значимим чином (24,7%) впливає фактор, який ми вирішили назвати **"професійна спрямованість"**.

У науковій літературі спрямованість визначається як складна якість особистості, що включає систему спонукань (потреби, мотиви, інтереси, бажання, установки, ціннісні орієнтації, ідеали, тощо), яка визначає загальну активність людини і відображає її вибіркоче ставлення до об'єктивних умов дійсності, до людей до самої себе [22, с.106].

У вивченні і формуванні професійної спрямованості особистості майбутніх військових психологів, ми спираємося на ідеї С.Л. Рубінштейна і О.М. Леонтьєва, які вважали, що мотиваційна сфера є ядром особистості. Відповідно до цього О.М. Леонтьєв

зазначає, що "з деякими поправками можна сказати, що формування мотивів і є формуванням самої особистості" [25], тому пізнання спрямованості виступає

як пізнання мотиваційної сфери особистості, пізнання ієрархії складових її мотивів.

Таблиця 1.

Факторна матриця:
структура індивідуально-психологічних характеристик
майбутніх військових психологів

I фактор	II фактор	III фактор	IV фактор	V фактор
Доля пояснювальної дисперсії				
(24,7%)	(17,5%)	(14,4%)	(10,23%)	(10%)
Метод. спрямованості особистості Б. Басс	Метод. "Таблиці равена"	Опитувальник тривожності (СХ)	Опитувальник 16PF Р.Кетела (№105)	Методика верб. креативності
Спрям.на справу..0,441 Спрям.на спілкуван.....0,654	Інтелект.....0,728 Знання.....0,612	Тривожн.сит....0,873	Комуник.....0,811 Емоц.стійк.....0,890 Експрес.....0,707 Дипломат.....0,573 Смілив.....0,467	Оригін.....0,619 Унікальн...0,608
Опитувальник 16PF Р.Кетела (№105)	Опитувальник 16PF Р.Кетела (№105)	Метод. рівня емпат. здіб-ей В.В Бойко		Опитувальник 16PF Р.Кетела (№105)
Напружен.....0,725	Інтелект.....0,638 Чутлив.....0,562 Радикал.....0,429 Самоконтр...0,666	Емоц.кан.е.....0,504 Рац.кан.е..... 0,446 Устан.до.е.....0,443		Чутлив.....0,562
Мотивац. досягн.	Тест РСК (Локус контролю)			
М. досягн.....0,551	І.заг..... ..0,487			
Методика ді-ност.ступеня готовн. до ризику				
Готовн.до риз. ...0,654				

Спрямованість особистості ми розглядаємо як сукупність стійких мотивів, які орієнтують діяльність особистості, щодо незалежних від наявних ситуацій. Тому формування професійної спрямованості особистості можна прослідкувати за виникненням, становлення і ускладненням компонентів мотиваційної сфери, за тими домінуючими мотиваційними лініями, які виявляються в поведінці і діяльності особистості. Тому, "професійна спрямованість" майбутніх військових психологів визначається як зацікавленість у вирішенні проблем професійної діяльності, орієнтації на ділове співробітництво, здатність в інтересах справи відстоювати свою думку, незалежно від неформальних відносин з колегами, задля досягнення загальної мети (спрямованість на справу (0,441); прагнення при будь-яких умовах підтримувати відносини з колегами, іноді за рахунок успішного виконання завдань професійної діяльності, орієнтації на соціальне схвалення, залежності від групи, потреби в емоційнонасичених відносинах з людьми (спрямованість на спілкування (0,654). Наступним, не менш важливим показником "професійної спрямованості" майбутніх військових психологів, виступає напруженість, як індикатор підвищення мотивації до діяльності (0,725). Рівень мотивації до успіху, який впливає не тільки на рівень активності людини, але й на успішність прояву цієї активності, зокрема – на ефективність діяльності, представлений мотивом досягнення (0,551). Також, "професійна спрямованість" майбутніх військових психологів, характеризується ще одним показником – готовністю до ризику (0,654), при цьому ризик розуміється як дія спрямована на очікування успіху з надією на позитивний результат, або як можлива небезпека, чи дія, що здійснюється в умовах невизначеності.

Так Данилова Т.М., яка займалася дослідженням спрямованості особистості практичного психолога виділила чотири основних типи спрямованості особистості:

1. Егоцентричний тип – це тип спрямованості, при якому цілі, інтереси, потреби особистості носять пере-

важно егоїстичний характер. Спілкування з іншими людьми має, як правило, маніпулятивний і споживчий відтінок, характеризується відсутністю щирого, природного інтересу до співрозмовника. Егоїсти центровані на своїй особистих переживаннях, не здатні вийти за їхні межі.

2. Гуманістичний тип – це такий тип спрямованості, при якому цілі, інтереси і потреби інших людей здобувають провідне значення. У спілкуванні такі люди толерантні, автентичні, емпатійні.

3. Екзистенціальний тип – це спрямованість, при якій домінуючою потребою виступає потреба у внутрішній діяльності, що характеризується високим рівнем самоаналізу, прагненням до самовдосконалення і самореалізації.

4. Прагматичний тип – це такий тип спрямованості, при якому основу домінуючих потреб складають плани й успіхи людини у виконуваний діяльності, інакше кажучи, особистість орієнтується на конкретні результати своєї діяльності, які, у свою чергу, мають провідну особистісну цінність і значимість [8].

Проведений аналіз змісту професійної компетентності і вивчення вимог до військового психолога дають змогу виділити основні якості військових психологів, які відображають його компетентність і складають мотиваційну домінуючу особистості: 1) потреба в професійній діяльності; спрямованість на отримання кваліфікованих психологічних результатів; 2) високий рівень професійної культури; досвід організації складної комунікації, що здійснюється в режимі діалогу; 3) культура отримання, добору, зберігання, обробки та інтерпретації; 4) методична культура; здатність моделювати психологічний процес і прогнозувати результати власної діяльності; 5) здатність до вироблення індивідуального стилю професійної діяльності і поведінки.

Другий фактор пояснює 17,5% дисперсії і передбачає наявність прямого зв'язку між наступними особистісними характеристиками: інтелектом (0,728 та 0,638), професійними знаннями (0,612), чутливістю (0,526),

радикалізмом (0,429), рівнем розвитку самоконтролю (0,666), загальною інтегральністю (0,487) і називається **"рефлексією"**.

У психології рефлексію розуміють як складову мислення (або інтелектуальної діяльності студента), орієнтовану на самоусвідомлення у процесі пізнавальної діяльності й міжособистісної комунікації. Такий підхід спирається на розуміння рефлексії як процес пересмислення людиною системи відносин з навколишнім світом, що здійснюється за допомогою механізмів ідентифікації, виявляється під час виникнення рефлексивних позицій і спирається на мотивуючі компоненти свідомості; здатність аналізувати способи і результати власної діяльності за допомогою різноманітних розумових дій.

Рефлексію суб'єкта навчання трактуємо як здатність аналізувати способи і результати власної діяльності (навчальної, професійно спрямованої, комунікативної тощо), встановлювати межі зазначеної діяльності у процесі вирішення навчальних завдань за допомогою узагальненого способу розумової діяльності.

Для нас важливо, як в теоретичному, так і в експериментальному плані, дослідження проблеми механізмів розвитку професійної компетентності. До таких механізмів відносять рефлексію. Об'єктивна причина дослідження механізмів рефлексії в освітньому процесі полягає в тому, що компетентність не дається викладачем, вона отримується самими майбутніми військовими психологами в ході навчальної діяльності. В освітньому процесі, рефлексія є одним з основних компонентів діяльності, а, отже, компетентність виступає як необхідна складова професійної психологічної освіти. Рефлексія необхідна у тому випадку, коли під час діяльності психолог стикається із труднощами і необхідністю їх подолати. Рефлексія пов'язана з особливостями змісту професійної діяльності, з досвідом власної роботи і спрямована як на власну діяльність і діяльність колег, так і на діяльність досліджуваних. По відношенню до власної діяльності рефлексія майбутніх військових психологів характеризується усвідомленням власного професійного досвіду, визначенням критеріїв успішності власної психологічної діяльності, аналізом змін, що відбуваються в сучасній психології. Для розвитку професійної компетентності майбутніх військових психологів важливо мати добре розвинуті механізми рефлексії, які дозволять ефективно вирішувати нетипові завдання професійної діяльності.

На основі результатів, що наведені в таблиці 1. стає очевидним, що на формування професійної компетентності майбутніх військових психологів значним чином (14,4%) впливає фактор, який ми вирішили назвати **"емпатія"**.

Поняття "емпатія" (від грецьк. *empathia* — співпереживання) розглядається в сучасній науці, як здібність однієї людини до паралельного переживання тих почуттів, емоцій, психічних станів, які виникають у іншій людині в процесі спілкування з нею. Це підкреслювали видатні зарубіжні та вітчизняні вчені: К. Роджерс, Дж. Морено, Ф. Перлз, К.Г. Юнг, А. Менегетті, Л. Петровська, А. Добрович, Ю. Орлова, Т. Яценко.

Основними формами емпатії вважають співпереживання та співчуття. Співпереживання передбачає переживання суб'єктом тих же почуттів, які відчуває інший шляхом ототожнення з ним. Співчуття — це формальне переживання почуттів іншого безвідносно до власного стану (64,С.99). Крім зазначених форм, виокремлюють такі види емпатії: 1) емоційна, в основі якої — механізми проекції і наслідування моторних та афективних реакцій іншого; 2) когнітивна базується на інтелектуальних про-

цесах порівняння, аналогій тощо; 3) предикативна трактується як здатність до передбачення афективних реакцій іншого у конкретних ситуаціях (65,С.285). "Бути у стані емпатії означає сприймати внутрішній світ іншого точно, із збереженням емоційних і смислових відтінків: відчуваєш радість або біль іншого, як він їх відчуває, і сприймаєш їх причини, як він їх сприймає." [57].

Почуття, співчуття та переживання допомагають адекватному розумінню інших людей. Уміння сприйняти почуття іншої людини як власні, здатність до емоційного відгуку є необхідним компонентом спілкування, специфічним засобом пізнання людини людиною. Емпатія сприяє збалансованості міжособистісних стосунків. Розвинена емпатія — це ключовий фактор успіху в багатьох видах діяльності. Особливого значення набувають розвинені емпатичні здібності в професійній діяльності психолога і є частиною його "професійної культури", яка відповідає за формування соціальних умінь та навичок.

При цьому, К. Роджерс розглядає емпатію як третю, за значимістю, умовою професіоналізму практичного психолога, тісно пов'язану з двома іншими — достовірністю та конгруентністю [57].

Дану думку розділяє Р. Кочунас, який стверджує, що емпатія є основною рисою особистості ефективного психолога-консультанта: "Емпатія означає здатність консультанта не лише співпереживати, але і розуміти клієнта. У цьому розумінні це афективний і когнітивний навик — афективний, оскільки дозволяє практичному психологу ідентифікувати почуття клієнта, а когнітивний — оскільки зобов'язує його створювати ситуації, що викликають відповідні почуття" [43].

Виявлення наявності і закономірностей розвитку емпатійних властивостей студентів-психологів виступає як умова формування професійної придатності. Сприйняття і розуміння психологом пацієнтів, клієнтів, класифікація проблем, що характеризує своєрідність їх особистості і формується в процесі взаємодії; особливості професійної ідентифікації із клієнтами, які виявляються у здатності психолога поставити себе на місце клієнта, побачити проблему його очима, відчути та зрозуміти його стани — поглиблений аналіз даних питань має не тільки теоретичне, а й велике практичне значення, наслідком розв'язання їх повинно стати підвищення професійної компетентності майбутніх психологів.

Четвертий фактор пояснює 10,23% дисперсії і передбачає наявність прямого зв'язку між наступними особистісними характеристиками: комунікативністю (0,811), емоційною стійкістю (0,890), експресивністю (0,707), дипломатичністю (0,573), сміливістю (0,467) і називається **"взаємодією"**.

В психології під взаємодією розуміють: безпосередній чи опосередкований вплив суб'єктів один на одного, який породжує їх взаємообумовленість та взаємозв'язок; систему взаємопов'язаних індивідуальних дій, об'єднаних циклічною причинною залежністю, при якій поведінка кожного з учасників виступає одночасно і стимулом, і реакцією на поведінку інших. Взаємодія носить об'єктивний характер, однак, для кожної особистості вона, відбиваючись у її внутрішньому світі, набуває індивідуального забарвлення, що проявляється в її поведінці, її почуттях, настроях та ін.

В сучасних наукових дослідженнях залишається відкритим питання щодо співвідношення взаємодії та спілкування. Частина науковців ототожнюють спілкування і взаємодію, інтерпретуючи і те і інше як комунікацію у вузькому сенсі слова (тобто як обмін інформацією), інші розглядають взаємозв'язок між взаємодією і спілкуванням як відношення форми деякого процесу і його змісту. При чому, вони наполягають на взаємопов'язаному, і

все таки самостійному існуванні спілкування як комунікації та взаємодії як інтеракції [81].

З даною думкою погоджується Г. Андреева і розглядає взаємодію як форму організації конкретної діяльності людей. Тобто вважається, що саме за умови введення взаємодії в певну спільну діяльність розкривається її смисл. Таким чином, інтерактивний аспект спілкування полягає в обміні не лише знаннями, ідеями, але й діями, які дають змогу партнерам реалізувати певну загальну для них діяльність. Взаємодія — це той елемент спілкування, що фіксує як обмін інформацією, так і організацію спільних дій, тобто комунікація організується в ході спільної діяльності, "з приводу" її [1].

В основі професійної діяльності майбутнього військового психолога лежить взаємодія з іншим, особливостями його психічної організації, думок, почуттів, настроїв та ін. Високо розвинене уміння взаємодіяти виступає провідною ознакою його компетентності та професіоналізму, яке дозволяє йому одночасно виконувати професійну діяльність і при цьому підвищувати власний рівень професійної компетентності.

П'ятий фактор пояснює 10% дисперсії і передбачає наявність прямого зв'язку між наступними особистісними характеристиками: чутливістю (0,562), оригінальністю (0,619) та унікальністю (0,608) і називається "**креативність**" як здатність до конструктивного нестандартного мислення і поведінки, а також до усвідомлення та розвитку особистісного і професійного досвіду.

Розуміння креативності, творчості, у сучасній науці, характеризується широким діапазоном різноманітних поглядів. Але, як зазначає В.В.Рибалка вони об'єднуються по двох напрямках, а саме: процесуальному та особистісному.

У процесуальному аспекті вивчаються особливості перетворення суб'єктом предмета творчості, об'єкта, об'єктивної дійсності в цілому. Тому на передній план скоріш виступають вивчення фаз, стадій, етапів та результатів творчої діяльності [116, с. 6].

В особистісному аспекті головне місце займають якості, здібності особистості, як суб'єкта творчості, її потреби, мотиви, інтереси, знання, вміння, навички, характерологічні властивості, самосвідомість, емоції, почуття тощо.

О. Яковлева розглядає креативність як особистісну характеристику, але не як певний набір особистісних рис, а як реалізацію людиною власної індивідуальності. Кожна людина неповторна, унікальна, вона вносить у світ щось нове, таке, чого раніше не було. Тому прояв індивідуальності є творчим процесом. На думку О. Яковлевої, характеристики креативності непередметні, тобто не передбачають наявності продукту (матеріального чи ідеального), процесуальні, бо креативність розгля-

дається як процес прояву власної індивідуальності. О. Яковлева виокремлює такі процесуальні характеристики креативності: а) креативність розкривається в процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії; б) креативність у певній формі завжди адресується іншій людині [9].

Висновки. Таким чином, креативність займає вагоме місце в структурі професійної компетентності майбутніх військових психологів, як необхідна умова формування індивідуального стилю діяльності.

Для органічної узгодженості цілей професійної освіти з вимогами професії майбутніх військових психологів оцінку якості професійної підготовки курсантів доцільно здійснювати за допомогою поняття компетентності як "специфічної здатності, яка необхідна для ефективного виконання конкретної дії у конкретній предметній галузі, що включає вузькоспеціальні знання, специфічні предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за власні дії" [7, с. 78]. Професія майбутніх військових психологів визначає їх компетентність як професійну. Вона передбачає збалансованість розвитку інтелектуальних, волевих, емоційних, моральних параметрів поведінки психолога, що забезпечує його готовність до повноцінної професійної діяльності. Виходячи з цього, можна стверджувати, що професійна компетентність майбутніх військових психологів є цілісною особистісною якістю і за своєю сутністю є структурою.

Результати факторного аналізу будуть використані нами в подальшому для оптимізації психолого-педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх військових психологів.

1. Архипова С.П. Професійна компетентність і професіоналізм соціального працівника: сутність і шляхи розвитку // Соціальна робота в Україні: теорія та практика. — К.: Аспект-Поліграф, 2004. — Вип. 2(7). — С.15-24.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетентности — новая парадигма результата образования // Дайджест педагогических идей та технологій. — К.: Школа-парк, 2003. — Вип. 4. — С.107-112.
3. Лобанова Н.М. Професійна компетентність і етапи її становлення в діяльності педагога // Проблеми освіти: Науково-методичний збірник. — К., 1999. — С.232-236.
4. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Пер. с англ. — М., "Когито — Центр", 2002. — 396 с.
5. Варданян Ю.В. Строение и развитие профессиональной компетентности специалиста с высшим образованием (на материале подготовки педагога и психолога): автореф. дис. ... докт. пед. наук / В.Ю. Варданян — М., 1999. — 38с.
6. Деркач А.А. Методология акмеологии / А.А. Деркач, Г. Михайлов // Прикладная психология и психоанализ. — 1997. — №3. — С.4-10.
7. Сисоева С.О. Педагогические технологии: визначення, структура, проблеми впровадження // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Наук.-метод. журнал. — К., 2002. — Вип.4. — С. 69-79.
8. Данилова Т.М. Формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього практичного психолога: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Т.М. Данилова; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. — К., 2004. — 19 с.
9. Яковлева Е. Л. Эмоциональные механизмы творческого потенциала // Вопросы психологии. — 1997. — № 4.

Надійшла до редколегії 9.07.09

УДК 316.6:355.23

О.А. Матеюк, д-р. психол. наук

МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛЕГЛИХ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ЯК ОБ'ЄКТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ВІЙСЬКОВИХ КЕРІВНИКІВ

Результати аналізу емпіричних даних дозволяють класифікувати мотивацію професійної діяльності військовослужбовців по типам. Основою поділу виступає критерій вмісту особистісного змісту, який складає для військовослужбовця професійна діяльність. Особистісний зміст професійної діяльності для військовослужбовця полягає у встановленні ним смислових зв'язків в співвідношенні мотивів його діяльності і мети дій.

Ключові слова: мотивація, професійна діяльність, військовослужбовець

Results of the analysis of empirical data allow to classify motivation of professional work of military men by types. As a division basis the criterion of the maintenance of the personal maintenance which is made for the military man by professional work acts. The personal maintenance of professional work for the military man consists in an establishment of semantic connections in the ratio motives of its activity and the purpose of actions.

Keywords: motivation, professional work, military man.